

Олександр ГОДОВАНЕЦЬ

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА РОЛЬ МИТНОЇ ВАРТОСТІ В СИСТЕМІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Розглянуто основні підходи щодо поняття “митна вартість товарів”, здійснено їх критичний аналіз. Розкрито роль митної вартості в системі митного регулювання в умовах інтеграції України до світових економічних процесів.

Досвід багатьох країн світу доводить важливість і необхідність використання ефективних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності для досягнення макроекономічної стабільності та інтеграції економіки країни в світову систему. Так, наприкінці 1990-х та початку 2000-х рр. було максимально наближено українську систему регулювання зовнішньоекономічних відносин до правил ГАТТ/СОТ, що визначило подальші пріоритетні напрямки реалізації митної політики і заходів захисту економічних інтересів країни. Цей період був важливим у формуванні передумов включення України до глобальних і європейських економічних процесів.

Всупереч позитивним зрушенням в Україні залишається проблема залежності товаровиробників і споживачів від імпорту товарів. Тому в сучасних умовах важливого значення набуває захист національних інтересів держави за умови використання інструментів митної політики.

Значним кроком у становленні вітчизняної системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності було прийняття в 2004 р. нового Митного кодексу, яким принципово змінено митні правила та механізми контролю. Відповідні зміни також сприяли розвитку сучасної системи оцінки і контролю митної вартості товарів.

Проблеми оцінки митної вартості останнім часом набули актуальності. Даним питанням присвячено праці багатьох провідних вчених і практиків, зокрема І. Бережнюка, Л. Бондаря, А. Войцещука, О. Гребельника, В. Драганова, А. Єршова, М. Каленського, П. Пашка, С. Терещенка, В. Шамахової. Проте у своїх дослідженнях автори акцентують увагу на основних положеннях практичного застосування митної вартості та її місця в системі митного регулювання та контролю, залишаючи поза увагою саму сутність даного поняття.

Метою статті є дослідження теоретичних положень митної вартості товарів і її функціонального призначення в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Важливу роль в системі митного регулювання відіграє митна вартість. Адже митна вартість – основа нарахування митних платежів. Відтак, її оцінка є надзвичайно важливим моментом з погляду формування оптимальної системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Проте поняття “митна вартість” у світовій економічній системі є відносно новим і використовується порівняно недавно, починаючи з ХХ ст. В дореволюційній науковій літературі воно досліджувалось в наукових

роботах з оподаткування і державних доходів. У радянський період дослідженню інституту митної справи і митних відносин не приділялось достатньої уваги, тому “митна вартість” залишалася поза сферою наукових інтересів вчених.

Поняття “митна вартість товарів” отримало широке розповсюдження у всьому світі і вже більше 17 років використовується в Україні. В сучасних умовах зростає значення митної вартості як інструменту впливу на загальнодержавні процеси та економічні інтереси юридичних і фізичних осіб. Тому, необхідно чітко визначити базові та фундаментальні закони економіки, на яких базуються такі поняття, як “вартість товару” і “митна вартість товару”.

Перші офіційні тлумачення “митної вартості” з’явилися в середині ХХ ст. Однак сьогодні існує багатоваріантність у визначенні поняття “митна вартість товару”. Так, відповідно до Конвенції про створення уніфікованої методології визначення митної вартості товарів (Брюссель, 1950 р.), митна вартість – нормальна ціна товару (тобто ціна, що укладається між взаємонезалежними продавцем і покупцем за умов повної конкуренції відкритого ринку), визначена на умовах CIF у місці перетинання митного кордону країни – імпортера товару.

У межах Токійського раунду багатосторонніх торговельних переговорів під егідою ГАТТ у 1979 р. було підписано Угоду про застосування статті VII ГАТТ “Оцінка товарів для митних цілей”, де під митною вартістю товару розуміється ціна, яку фактично сплачено або яка підлягає сплаті за товари при продажу з метою експорту до країни імпорту і скоригована з урахуванням встановлених додаткових нарахувань до цієї ціни [15, 29]. В Угоді митна вартість імпортованих товарів означає вартість товарів для цілей стягнення адвалерних мит на імпортовані товари. Аналогічне визначен-

ня міститься у Митному кодексі Європейського Союзу.

На відміну від поданих вище визначень, Митний кодекс України поняття “митної вартості товарів” формулює як заявлену декларантом чи визначену митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України [9]. Як зазначає А. Войцешук, “митна вартість” – це складне комплексне поняття, яке містить систему взаємовідносин між покупцем, продавцем і спеціально уповноваженими державними органами виконавчої влади у сфері зовнішньоекономічних відносин з приводу обчислення вартості товару, що переміщується через митний кордон України, та зумовлене рівнем захисту державних інтересів та національних товаровиробників [3, 8].

О. Гребельник [4, 272] і С. Терещенко [16, 37] митну вартість розглядають як ціну, що реально сплачена або підлягає сплаті за товар у разі його продажу до країни-імпортера за виконання встановлених умов. При цьому, науковці виокремлюють такі важливі умови: перехід права власності на товар до імпортера; залежність виконання угоди тільки від якісних і кількісних характеристик товару; повна відсутність взаємозалежності імпортера та експортера.

Також митну вартість визнають як різновид вартості товарів. Прихильником такої точки зору є О. Стріжова [14, 8], вона зазначає, що дане поняття використовується в економічних і зовнішньоторговельних цілях. Це зумовило розкриття основних ознак митної вартості: з одного боку, митна вартість віддзеркалює вартість товару в сфері публічно-правових відносин; з другого – це вартісний показник, що використовується в митному оподаткуванні [14, 9].

На кожному етапі розвитку ринкових відносин науковцями висувались різні теорії ціни. Так, Д. Рікардо і Д. Мак-Куллох визначали вартість товару як витрати виробництва [2, 409], Дж. Міль вважав, що вартість товару формується лише в тому випадку, якщо існує його довготермінова "корисність", створена виробничою працею [7, 139]. Розглядаючи полеміку науковців-економістів, К. Маркс і Ф. Енгельс зробили висновок, що вартість є речовою формою витрат суспільно-абстрактної праці і виражає відношення витрат виробництва до корисності [6, 63].

Сучасні напрямки теорії вартості і ціни відображені у працях Е. Бем-Баверка, який розглядав ціну товару як результат зіткнення на ринку різних суб'єктивних оцінок продавців і покупців [1, 194]. А. Маршалл, об'єднавши теорію граничної корисності з теорією попиту і пропозиції та теорією витрат виробництва, здійснив поворот в економічній теорії вартості від субстанційного аналізу до функціонального, тобто одночасному визначенню взаємовпливу корисності, попиту-пропозиції, витрат і ціни [5, 81-82].

З урахуванням вищезазначеного, ціна товару є грошовим виразом вартості товару та призначена для непрямого виміру величини затраченого на виробництво товарів суспільно необхідного робочого часу. В умовах ринкових відносин ціна на товари і послуги визначається їх граничною корисністю для споживача. Митній вартості за сутністю і змістом притаманні характерні ознаки теорії трьох факторів виробництва та теорії рівноваги на макрорівні. Такий висновок є логічним з погляду існування основних вимог, які встановлено митним законодавством багатьох країн з метою оцінки товарів в митних цілях, які визнають її як нормальну ціну на аналогічний або подібний товар, що продається або пропону-

ється для продажу при нормальному процесі торгівлі в умовах вільної конкуренції. На підставі цього можна зробити висновок, що для митної вартості товару головне не купівельна вартість, а рівень ціни на товар, власне грошовий вимірник.

Дещо ширше поняття митної вартості подано в словнику Федеральної митної служби Російської Федерації. Під митною вартістю тут розуміють вартість товарів (предметів і транспортних засобів), яка визначена відповідно до закону "Про митний тариф" і використовується з метою оподаткування товарів митом, ведення митної статистики зовнішньої торгівлі і спеціальної митної статистики, а також застосуванні інших заходів державного регулювання торгово-економічних відносин, пов'язаних з вартістю товару, включаючи здійснення валютного контролю зовнішньоторговельних угод і банківських розрахунків за ними відповідно до законодавчих актів держави; є основою для нарахування митних платежів [13]. Подане в словнику визначення митної вартості товарів, крім основного її функціонального призначення, розкриває її важливу роль у процесі валютного регулювання і валютного контролю за експортно-імпортними операціями.

Кожне подане визначення митної вартості товару має свої особливості, але особливо важливим є те, яке визначає митну вартість товару, як основу нарахування митних платежів. Саме такий підхід дозволяє трактувати митну вартість як елемент митно-тарифного регулювання, що використовується під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, які переміщуються через митний кордон країни.

Відтак, митна вартість товарів – це не тільки показник, на підставі якого розраховується мито і митні платежі при пере-

міщенні товарів через митний кордон держави, а ще й вартість товару, яка реально може бути визнаною у взаємовідносинах між імпортером і експортером товарів.

Митну вартість товарів можна класифікувати як багатоаспектне поняття, що ґрунтується на основних характеристиках митної вартості. Повну класифікацію ознак митної вартості товарів показано на (рис. 1).

Митна вартість посідає важливе місце в механізмі державного регулювання ЗЕД і в класифікації інструментів митного регулювання. Це зумовило віднесення митної вартості до основних регулюючих заходів економічного характеру. Однак, зважаючи на існування методів оцінки митної вартості, остання відіграє важливу регулюючу роль, що обумовлює її місце у застосуванні адміністративних заходів регулювання ЗЕД.

У вітчизняній митній практиці виокремлюють два таких поняття як “митна вар-

тість товарів” і “митна оцінка товарів”. Як було сказано вище, митна вартість виражає вартісний показник товару в момент його переміщення через митний кордон, а митна оцінка таких товарів ґрунтується на використанні методів і підходів, вироблених міжнародними стандартами. При цьому результатом митної оцінки товарів є митна вартість.

Загалом методи митної оцінки ґрунтуються на основних принципах і правилах розрахунку митної вартості товарів. Вони використовуються у чітко визначеній послідовності з дотриманням встановлених умов і залежать від індивідуальних характеристик товару та параметрів зовнішньоекономічного договору. Важливим базисом кожного методу є визначення митної вартості на рівні ціни, яка не може бути меншою за величину витрат та затраченого на виробництво товару суспільно необхідного часу.

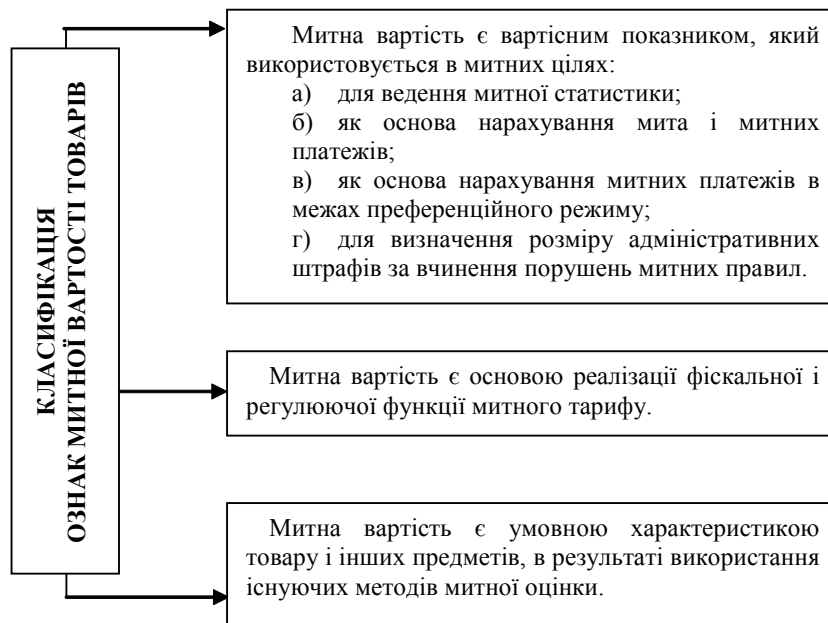

Рис. 1. Класифікація ознак митної вартості

Оцінка товару для митних цілей повинна базуватися на справжній вартості імпортованого товару, на яку нараховується мито, або аналогічного товару, і не повинна базуватися на вартості товару національного походження чи на довільній або фіктивній вартості [8, 12]. Проте способи, що використовуються на практиці, не завжди узгоджуються з вимогами ГАТТ/СОТ. Деколи країни застосовують експортну вартість товарів або ціни на внутрішньому ринку країни стосовно аналогічних товарів для нарахування мита і митних платежів.

Як вірно зазначає О. Гребельник, методи митної оцінки товарів можуть бути додатковим протекціоністським бар'єром щодо імпортованих товарів. Цей обмежувальний інструмент часто використовується економічно розвинутими країнами [4, 271]. Крім того наявність методів митної оцінки товарів передбачає довготривалий процес визначення вартості товарів в митних цілях. Тому, декретована митна оцінка (адміністративне встановлення митної вартості) є методом нетарифного регулювання [11, 384]. Отже, використання державою на власний розсуд певного методу або певної системи методів митної оцінки товарів може збільшити ціну товару у кілька разів.

Крім того, існуючі методи оцінки митної вартості товарів передбачають коригування "договірної (контрактної) вартості" імпортованих товарів з метою оподаткування. Такі відповідні коригування усувають механізми трансфертного ціноутворення та здійснюються відповідно до принципу об'єктивного формування ринкових цін, тобто на основі ціни, яка може бути застосована незалежними сторонами, що працюють у ринковому середовищі.

В світовій практиці прийнято вважати, що трансфертні ціни – це ціни, які відхиля-

ються від ринкових. Вони використовуються в середині компаній як спосіб уникнення від оподаткування [17]. Таке уникнення реалізується через заниження внутрішньофірмової ціни, яка є складовою митної вартості – основою нарахування митних платежів.

Відтак, головним принципом, який закладений в існуючу методику визначення митної вартості товарів, є метод "зіставлення умов неконтрольованих угод". Це дозволяє об'єктивно формувати рівень ринкових цін.

Механізми трансфертного ціноутворення у сфері ЗЕД стикаються з конкретними адміністративними бар'єрами. До таких адміністративних заходів відносять перевірки митних і податкових органів [12]. Будь-яке відхилення між трансфертною та ринковою ціною ввезених і вивезених товарів може спричинити донарахування податків і застосування штрафних (фінансових) санкцій відповідно до законодавства окремої податкової юрисдикції.

Підтвердженням важливості використання методів оцінки митної вартості товарів як невід'ємного елемента контролю за трансфертним ціноутворенням є вимоги митних служб багатьох країн. Митні органи Російської Федерації, при виявленні впливу взаємозалежності суб'єктів ЗЕД на договірну контрактну вартість імпортованих товарів, зобов'язані визнавати дії декларанта порушенням митних правил (заявлення недостовірних відомостей), а митна вартість має бути визначена шляхом поступового використання існуючих методів [10].

Таким чином, з огляду на вищезазначене, сучасна наука і практика доводять, що важливим інструментом митного регулювання й ефективною складовою адміністрування мита та митних платежів є митна вартість товарів. Тому митні

органи активно проводять організаційну роботу щодо збільшення бази оподаткування шляхом посилення контролю за її визначенням. Це обумовлює важливість правильного визначення митної вартості, оскільки її недооцінка призводить до ухилення від сплати податків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до основних положень теорії і практики функціонування системи митного регулювання митна вартість товарів відображає вартісний показник товару в момент його переміщення через митний кордон держави. Виокремлення основних класифікаційних ознак митної вартості товарів дозволило обґрунтувати її призначення – використання в процесі адміністрування митних платежів і реалізації фіскальної та регулюючої функції митного тарифу.

Очевидно, що митна вартість не завжди відображає конкретні дії держави у напрямку використання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. З цією метою у митну практику введено систему оцінки митної вартості, важливими складовими якої є методи, що враховують компоненти формування вартісного виразу товару для визначення розміру мита і митних платежів. Такий підхід в оцінюванні митної вартості дозволяє митним службам ефективно контролювати факти недостовірного декларування митної вартості товарів. Відтак, в подальшому, за умов розбудови досконалої та одночасно ефективної системи митного регулювання, важливим є окреслення нової теоретичної бази оцінювання товарів для митних цілей, розвитку теоретичних і практичних положень контролю митних органів за визначенням митної вартості товарів.

Література

1. Агапова И. И. *История экономической мысли: Курс лекций*. – М.: ЭКМОС, 1998. – 248 с.
2. *Антология экономической классики / Предисловие И. А. Столярова*. – М.: МП “ЭКО-НОВ”, “КЛЮЧ”, 1993. – 475 с.
3. Войцещук А. Д. *Фінансові оцінки та контроль митної вартості товарів: автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит”*. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
4. Гребельник О. П. *Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Підручник*. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 696 с.
5. *Экономическая теория: Учебник / Под общей ред. В. И. Видяпина, Г. П. Журавлевой*. – М.: Узд-во Рос. экон. акад., 2000. – 678 с.
6. Маркс К., Энгельс Ф. *Избранные произведения: В 3-х т.* – Т. 2. – М.: Политиздат, 1983. – 453 с.
7. Милль Дж. *Основы политической экономии: В 3-х т.* – Т. 1: Пер. с англ. / Под. общ. ред. А. Г. Милейковского. – М.: Прогресс, 1980. – 495 с.
8. *Митна вартість імпортованих товарів: Моногр.* / М. М. Каленський, А. Д. Войцещук, І. Г. Бережнюк. – К., 2005. – 224 с.
9. *Митний кодекс України (за станом на 1 грудня 2009 року): введений в дію Законом України від 11 липня 2002 року № 92-IV // Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 8.0© Інформаційно-аналітичний центр “ЛІГА”, ТОВ “ЛІГА ЗАКОН”, 2009.*
10. *Об определении таможенной стоимости товаров ввозимых на территорию Российской Федерации взаимосвязанными лицами (за станом на 25 грудня 2009 року): письмо Федеральной таможенной службы РФ от 6 февраля 2006 года № 03-10-05/10 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.minfin.ru/ru/tax_relations/policy/customs_price/index.hph?d4=2749.*

11. Основы таможенного дела. / Под общ. ред. В. Г. Драганова. – М.: ОАО “Издательство “Экономика”, 1998. – 687 с.
12. Пейдж Б. Что такое трансфертное ценообразование? [Текст] / Билл Пейдж [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://investkz.com/journals/27/396.html>.
13. Словарь таможенных терминов [Электронный ресурс] // Офіційний сайт Федеральної митної служби Російської Федерації. – Режим доступа: <http://www.customs.ru/ru/dictionary/>.
14. Стрижова О. А. Правовое регулирование таможенной стоимости: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юр. наук: спец. 12.00.14 “Административное право, финансовое право, информационное право”. – Москва, 2008. – 27 с.
15. Таможенная стоимость: Учебник/ Под общ. ред. Л. А. Бондарь и В. А. Шамахова. – М.: Софт Издат, 2007. – 429 с.
16. Терещенко С. Основы митного законодавства України: Питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. для студентів вищ. та серед. спец. навч. закл. – К.: АТ “Август”, 2001. – 422 с.
17. Трансфертное ценообразование и современные налоговые реалии [Текст] // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rcb.ru/rcb/2008-15/14172/>.